



Stmelecka

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BS/2/1/90

DOCHODY I SYTUACJA FINANSOWA GOSPODARSTW DOMOWYCH

Komunikat z badań

Warszawa, styczeń 1990 r.

Poprawa warunków życia, obok konieczności przezwyciężenia kryzysu gospodarczego i zahamowania inflacji, zajmuje obecnie czołowe miejsce wśród problemów uznawanych przez opinię społeczną za najważniejsze dla Polski i Polaków. Szczególnie newralgiczne punkty warunków życia to - w myśl wyników ostatniego sondażu CBOS¹ - relacje płac i świadczeń socjalnych do kosztów utrzymania oraz sytuacja materialna społeczeństwa.

Przedstawiamy opinie respondentów na temat ogólnego poziomu życia w kraju, stanu budżetów gospodarstw domowych oraz pożądanej wysokości dochodów.

1. Ogólny poziom życia

Od dwóch lat opinie na ten temat są niezmiennie. Zdecydowanie przeważa zdanie, iż poziom życia Polaków stale się obniża (tab.1). Spadek ten wywołany jest przede wszystkim nienadążaniem wzrostu dochodów za podwyżkami cen i utratą realnej ich wartości. Zaledwie 15,4% respondentów ocenia, że za obecne dochody można kupić tyle samo, co w roku ubiegłym. Materialne warunki życia ludzi w Polsce uznało za dobre tylko 4,9% badanych, negatywnie oceniło je aż 74,9%.

Tabela 1

w procentach

Opinie na temat poziomu życia ludności	Respondenci według terminów badań		
	XI '87	XI '88	XI '89
Wzrost	12,5	10,7	10,8
Stagnacja	27,7	28,8	28,7
Spadek	59,3	60,2	60,3

W porównaniu ze stanem sprzed roku, uległy one pogorszeniu (68,4%) lub co najwyżej nie zmieniły się (20,5%). Najbardziej narzekają mieszkańcy dużych miast (77,5%) oraz osoby znajdujące się, wg własnej oceny, w złej sytuacji materialnej (82,1%; tab.2).

¹ "Aktualne wydarzenia (15)" - badanie zrealizowane w dniach 17-21 listopada '89 na 1497-osobowej reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłych mieszkańców kraju.

Tabela 2

w procentach

Charakterystyka badanych	Opinie o materialnych warunkach życia ludzi, w porównaniu ze stanem sprzed 12 miesięcy			
	poprawa	stagnacja	pogorszenie	brak opinii
<u>Sytuacja materialna</u>				
Bardzo zła i zła	1,3	11,7	82,1	4,8
Raczej zła	4,3	17,8	72,2	5,8
Przeciętna	6,8	23,9	63,5	5,7
Raczej dobra	10,6	23,0	62,8	3,5
Bardzo dobra i dobra	5,6	28,4	61,2	4,5
<u>Miejsce zamieszkania</u>				
Wieś	6,1	22,9	66,5	4,5
Miasto:				
5-50	6,2	18,7	67,6	7,4
51-200	2,5	23,7	68,1	5,8
201-500	6,1	21,2	68,7	4,0
powyżej 500 tys. mieszkańców	6,9	10,8	77,5	4,9
Ogółem	5,5	20,5	68,4	5,4

Prognozy natomiast na przyszłość są bardziej optymistyczne. O tym, że w ciągu najbliższych dwóch lat standard życia wzrośnie, jest przekonanych 38,9% ankietowanych, że spadnie - o ponad 10 punktów procentowych mniej (28,1%). Pozostali uważają, że w tym czasie nic się nie zmieni (17%) lub nie mają zdania (16,0%).

Opinie na temat ewolucji materialnych warunków życia społeczeństwa w najbliższych dwóch latach są mało zróżnicowane. Nieco większy pesymizm cechuje mieszkańców dużych miast oraz osoby określające własną sytuację materialną jako bardzo złą i złą. Wyższy poziom wykształcenia sprzyja natomiast przekonaniu o stagnacji warunków życia na obecnym poziomie.

2. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych

Sytuacja finansowa większości gospodarstw domowych jest bardzo trudna. Tylko 2,7% respondentów, charakteryzując sposób gospodarowania swoim budżetem domowym, stwierdziło, że starcza im na wszystko bez specjalnego oszczędzania. Ponad połowa (57,2%) zmuszona jest do oszczędnego wydawania pieniędzy, a jedna czwarta (26,5%) żyje na pograniczu ubóstwa, bowiem miesięczne dochody wystarczają im tylko na najtańsze jedzenie i ubranie. Do tej ostatniej grupy zaliczają się przede wszystkim gospodarstwa domowe robotników niewykwalifikowanych (37,8%), emerytów i rencistów (38,8%) oraz osób deklarujących dochody nie przekraczające 100 tys. miesięcznie na osobę (35,8%) i oceniających własną sytuację materialną jako gorszą od przeciętnej (39%).

W biedzie, gdy pieniędzy nie wystarcza na ubranie lub nawet na jedzenie, żyje 13,3% gospodarstw domowych. Należą do nich przede wszystkim emeryci i renciści (22,3%), ludzie starsi w wieku 60 i więcej lat (20,2%), osiągający dochody do 70 tys. zł miesięcznie na osobę (25,0%).

W ciągu ostatnich 12 miesięcy pogorszeniu uległa sytuacja finansowa ponad połowy badanych gospodarstw (58,9%). Poprawiło się pięciokrotnie mniejszej ich liczbie (11,1%), nie zmieniło się dla 28,2%. Najbardziej odczuły spadek gospodarstwa już przedtem znajdujące się w złej sytuacji materialnej i osiągające najniższe dochody, zwłaszcza osób starszych utrzymujących się z rent i emerytur, nieco mniej - gospodarstwa żyjące na poziomie średnim. Najlepiej sytuowanym najczęściej udało się obronić swój status materialny sprzed roku (tab.3 i 4).

Obecnie coraz bardziej dokuczliwy w życiu codziennym staje się brak pieniędzy. Właśnie on uznany jest przez większą niż w roku ubiegłym grupę respondentów za bardziej dolegliwy niż złe zaopatrzenie rynku. Uskarżają się na to zwłaszcza emeryci i renciści, robotnicy niewykwalifikowani oraz osoby legitymujące się dochodami poniżej przeciętnych.

Tabela 3

w procentach

Poziom dochodów na osobę w gospodarstwie domowym	Sytuacja finansowa gospodarstw domowych, w porównaniu ze stanem sprzed 12 miesięcy				
	dużo lepsza	lepsza	bez zmian	gorsza	dużo gorsza
Bardzo niskie	1,1	4,9	20,1	36,4	35,9
Niskie	0,4	8,5	25,8	33,1	31,5
Przeciętne	0,7	10,0	28,9	41,0	18,1
Wysokie	1,2	12,7	28,6	42,9	12,4
Bardzo wysokie	5,0	15,6	32,6	31,2	12,1

Tabela 4

w procentach

Sytuacja materialna gospodarstw domowych	Sytuacja finansowa gospodarstw domowych, w porównaniu ze stanem sprzed 12 miesięcy				
	dużo lepsza	lepsza	bez zmian	gorsza	dużo gorsza
Bardzo zła i zła	0,0	3,0	15,2	28,2	52,6
Raczej zła	0,0	7,0	19,7	46,6	24,7
Przeciętna	0,7	10,7	35,2	39,9	12,1
Raczej dobra	3,5	28,3	36,3	23,9	6,2
Bardzo dobra i dobra	12,2	15,2	37,9	24,2	6,1

Przede wszystkim właśnie tym grupom społeczno-zawodowym i dochodowym w październiku '89 nie wystarczało pieniędzy na bieżące wydatki i zmuszone były korzystać z oszczędności lub zaciągać pożyczki. Przy przeciętnych dochodach (100 - 150 tys. zł na osobę) brak środków na bieżące potrzeby odczuwało 39,6% respondentów. W gospodarstwach o niskich dochodach (70 - 100 tys.) odsetek ten wynosił 47,3, w grupie zaś dochodów najniższych (do 70 tys.) - 53,5 (tab.5).

Tabela 5

w procentach

Poziom dochodów (miesięcznie na osobą, w tys.zł)	Pieniądzy na bieżące wydatki w październiku '89					
	wystarczyło			nie wystarczyło		
	ale wydałem wszystkie pieniądze	a nawet udało się zaoszczędzić	razem	trzeba było korzystać z oszczędności	trzeba było pożyczyć	razem
do 70	33,9	12,6	46,5	31,1	22,4	53,5
71-99	42,7	10,0	52,7	33,1	14,2	47,3
100-150	48,6	11,7	60,3	27,7	11,9	39,6
151-249	50,4	19,8	70,2	17,8	12,0	29,8
250 i więcej	40,1	31,0	71,1	22,5	6,3	28,9
Ogółem	45,1	15,0	60,1	26,7	12,9	39,6

W prognozach co do kierunku ewolucji sytuacji finansowej własnego gospodarstwa domowego na rok przyszły proporcje optymistów, pesymistów i przewidujących stagnację są wyrównane (odpowiednio: 25,1%; 20,2% i 24,2%). Dominuje jednak poczucie niepewności. Prawie co trzeci respondent (30,3%) nie potrafi ocenić, jaka będzie w przyszłym roku ta sytuacja (tab.6). Najbardziej niepewnie czują się emeryci i renciści (38%). Grupy najlepiej obecnie sytuowane nieco częściej liczą na poprawę standardu życia, natomiast najbiedniejsi raczej spodziewają się dalszego pogorszenia.

3. Dochody deklарowane i aspiracje dochodowe

Przeciętny miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym respondentów wyniósł w listopadzie '89-143.610 zł. Była to kwota 4,5-krotnie wyższa niż rok temu. W podobnym stosunku wzrosły też sumy, umożliwiające, zdaniem badanych, życie na poziomie minimalnym, średnim i dostatnym (tab.7).

Tabela 6

w procentach

Charakterystyka badanych	Prognozy sytuacji finansowej własnego gospodarstwa domowego na rok 1990			
	poprawa	stagnacja	pogorszenie	brak opinii
<u>Grupa społeczno-zawodowa</u>				
Inteligencja	18,8	26,1	24,6	30,4
Pracownicy administracyjno-biurowi	22,8	22,8	23,2	31,2
Technicy i pracownicy handlu	25,3	26,0	24,7	24,0
Robotnicy wykwalifikowani	32,3	29,3	17,5	20,9
Robotnicy niewykwalifikowani	32,6	18,5	17,7	31,1
Rolnicy	22,8	22,8	20,1	34,4
Prywatni właściciele	31,5	31,4	25,7	11,4
Emeryci i renciści	20,8	23,5	17,7	38,0
Pozostali	20,0	23,0	20,0	37,0
<u>Sytuacja materialna gospodarstwa domowego</u>				
Bardzo zła i zła	20,0	21,7	30,9	27,0
Raczej zła	18,7	20,4	22,2	38,7
Przeciętna	28,6	27,2	17,0	27,2
Raczej dobra	31,9	28,3	15,0	24,8
Dobra i bardzo dobra	34,2	19,4	13,4	32,8
Ogółem	25,1	24,2	20,2	30,3

Tabela 7

	1988	1989	1988=100
Miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym	(zł) 29 392	(zł) 143 610	488,6
Suma potrzebna rodzinie miesięcznie na życie na poziomie:			
minimalnym	108 940	485 650	445,8
średnim	176 130	763 510	433,5
dostatnim	294 770	1 222 300	414,7

W myśl deklaracji, dochody przypadające w ciągu miesiąca na osobę były niższe od średniej w gospodarstwach robotników wykwalifikowanych, niewykwalifikowanych oraz emerytów i rencistów. Najbardziej średni poziom przekraczały dochody prywatnych właścicieli i inteligencji (tab. 8). Dochody potrzebne na życie dostatnie, bez problemów finansowych, powinny - zdaniem respondentów - wynosić 395 268 zł na osobę, na życie na poziomie średnim - 248 432 zł, na zaspokojenie jedynie podstawowych potrzeb, a więc na minimalny poziom życia - 157 666 zł.

Tabela 8

Grupa społeczno-zawodowa	Dochód miesięczny na osobę (w zł)	Dochód średni ogółem = 100
Inteligencja	191 612	133,4
Pracownicy administracyjno-biurowi	156 537	109,0
Technicy i pracownicy handlu	146 383	101,9
Robotnicy wykwalifikowani	139 681	97,3
Robotnicy niewykwalifikowani	122 789	85,5
Rolnicy	147 962	103,0
Prywatni właściciele	218 088	151,8
Emeryci i renciści	112 920	78,6
Pozostali	151 754	105,6
Ogółem	143 610	100,0

Średni, osiągnięty przez gospodarstwa domowe, dochód jest niższy o 9,7% od sumy uznanej za wystarczającą na zaspokojenie niezbędnych podstawowych potrzeb.

Proporcje między dochodami pożądanymi a osiąganymi, w myśl deklaracji respondentów, przedstawia tabela 9. Wynika z nich, że tylko rolnicy, inteligencja, robotnicy wykwalifikowani i prywatni właściciele posiadają możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb. Wszystkie pozostałe grupy społeczne uzyskują dochody niższe. Szczególnie niekorzystna jest sytuacja emerytów i rencistów oraz robotników niewykwalifikowanych.

Tabela 9

Grupa społeczno-zawodowa	Miesięczny dochód na osobę, wystarczający		
	na życie dostatanie	na życie na poziomie średnim	wyłącznie na podstawowe potrzeby
	dochód osiągnięty (deklarowany) = 100		
Inteligencja	276,5	160,8	93,2
Pracownicy administracyjno-biurowi	273,5	163,2	103,9
Technicy i pracownicy handlu	298,0	172,6	118,7
Robotnicy wykwalifikowani	273,7	159,9	99,8
Robotnicy niewykwalifikowani	319,4	194,9	121,9
Rolnicy	216,9	145,2	88,6
Prywatni właściciele	217,3	147,1	91,8
Emeryci i renciści	337,5	251,2	152,7
Pozostali	251,4	151,9	111,3
Ogółem	275,2	173,0	109,7

Obecne miesięczne środki finansowe na osobę w rodzinach emerytów i rencistów stanowią 58,9% dochodów osiągniętych w rodzinach inteligenckich oraz 80,8% - w gospodarstwach robotników wykwalifikowanych. W grupie zaś robotników niewykwalifikowanych wynoszą

one odpowiednio 64,1% i 87,9%. Warto także zwrócić uwagę na sytuację rodzin robotników wykwalifikowanych. Grupa ta, jako jedna z trzech, obok emerytów i rencistów oraz robotników bez kwalifikacji, posiada obecnie (w myśl deklaracji) dochody na osobę niższe od przeciętnych w całej populacji, a ich poziom wystarcza zaledwie na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Analiza kształtowania się dochodów przypadających na członka rodziny wykazała, także znaczną rozpiętość ich poziomu, obok upośledzenia niektórych grup społeczno-zawodowych pod tym względem. Wśród oceniających swoją sytuację materialną jako bardzo złą dochody - w przeliczeniu na jedną osobę - wynosiły 115 358 zł, natomiast w grupie postrzegających ją jako bardzo dobrą - 479 636 zł. Stosunek rozpiętości wynosi więc jak 1:4.

Dochody najgorzej sytuowanych stanowiły 80,3% przeciętnych dla całej zbiorowości, sytuowanych zaś najlepiej - przewyższały średnie ponad trzykrotnie (334%). Okazało się ponadto, że średnia ogólna dobrze odzwierciedla przeciętny standard materialny. Oceniający własną sytuację materialną na tym właśnie poziomie dysponują miesięcznie identyczną sumą jak ta przeciętna.

Przedstawione wyniki nasuwają wniosek, iż ważne źródło obserwowanej znacznej poprawy ocen sytuacji politycznej i wzrostu zaufania do rządu stanowią nadzieje na podniesienie poziomu życia w kraju. Mimo bowiem obecnych, daleko nie satysfakcjonujących warunków egzystencji i zaspokajania potrzeb oraz złej sytuacji gospodarczej, nie upoważniającej do optymizmu, w opiniach na temat kierunków ewolucji materialnych warunków życia w ciągu najbliższych dwóch lat, uwidaczniają się nadzieje na poprawę. Ich niespełnienie grozi utratą zaufania społecznego do rządu.